

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

beslissend op het bezwaarschrift van 27 oktober 2007, aangevuld bij brief van 10 december 2007, ingediend door de Stichting Erfgoed Kaatsheuvel, statutair gevestigd te Kaatsheuvel, tegen het besluit van 20 september 2007, kenmerk MS-2006-4317, waarbij het verzoek tot aanwijzing als beschermd monument in het kader van artikel 3 van de Monumentenwet 1988 van de Parochiekerk "Sint Jozef" en de pastorie aan het Wilhelminaplein 2-3 te Kaatsheuvel (gemeente Loon op Zand) is afgewezen;

gezien het hierbij gevoegde advies van de Commissie voor de bezwaarschriften van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 9 februari 2009;

BESLUIT:

het bezwaarschrift van 27 oktober 2007, aangevuld bij brief van 10 december 2007, ingediend door stichting Erfgoed Kaatsheuvel te Kaatsheuvel gegrond te verklaren wegens motiveringsgebrek, het bestreden besluit op dit punt te herzien en te vervangen door een nieuw besluit dat is voorzien van een draagkrachtige motivering.

De hieraan ten grondslag liggende overwegingen treft u aan in de bij dit besluit behorende bijlage.

dr. Ronald H.A. Plasterk

U kunt tegen deze beschikking beroep in stellen bij de rechtbank Breda, Sector bestuursrecht, Postbus 90110, 4800 RA te Breda. Het beroepschrift moet binnen zes weken na de dag waarop de beschikking u is toegezonden aan de rechtbank worden gestuurd.

blad 2/11

Bijlage 1: overwegingen bij de beslissing op bezwaar

betreffende : Parochiekerk en pastorie uit 1936
naam : Sint Jozef
gemeente : Loon op Zand
plaats : Kaatsheuvel
straat en huisnummer : Wilhelminaplein 2-3

Inleiding
Bij brief van 28 juni 2006 heeft de Stichting Erfgoed Kaatsheuvel, te Kaatsheuvel een verzoek ingediend in het kader van artikel 3 van de Monumentenwet 1988 (hierna: Mw 1988) tot aanwijzing van de Parochiekerk "Sint Jozef" en pastorie uit 1936 te Kaatsheuvel (gemeente Loon op Zand) als beschermd monument.

Ingevolge artikel 3, derde en zevende lid, van de Mw 1988 is advies gevraagd aan burgemeester en wethouders en aan de Raad van Cultuur (hierna: RvC).

Burgemeester en wethouders van de gemeente Loon op Zand hebben bij brief van 12 december 2006 geadviseerd negatief te beslissen inzake het verzoek.

De RvC heeft bij brief van 18 december 2006 een advies uitgebracht. Op verzoek van de minister heeft de RvC dit advies nader gemotiveerd bij brief van 2 augustus 2007. Geadviseerd wordt positief te beslissen inzake het verzoek. De RvC is van mening dat de kerk met pastorie uit 1936 van architect De Bever van groot belang is en dat sprake is van een topmonument dat bovendien bedreigd wordt.

Bij besluit van 20 september 2007, kenmerk MS-2006-4317, is het verzoek tot aanwijzing als beschermd monument afgewezen.

Tegen dit besluit zijn door Stichting Erfgoed Kaatsheuvel en het Cuypergenootschap bezwaarschriften ingediend.

Namens de minister is een ambtsbericht opgesteld en heeft er een hoorzitting plaatsgevonden bij de Commissie voor de bezwaarschriften OCW (hierna: commissie).

De commissie heeft op 9 februari 2009 een advies uitgebracht.

De commissie acht het onzorgvuldig dat de minister het door hem zo nadrukkelijk gevraagde nadere advies van de RvC ongemotiveerd terzijde heeft geschoven bij het nemen van het bestreden besluit. Ondanks de eigen expertise en discretionaire bevoegdheid van de minister, is gekozen de RvC om een nadere uitleg te vragen omtrent de in het advies van 18 december 2006 genoemde kwalificatie "topmonument" en de zinsnede "vertegenwoordigt een belangrijke schakelwaarde tussen de traditionele architectuur en die van de wederopbouw". In dit licht meent de commissie dat aan de stelling in het ambtsbericht en ter zitting dat "geen sprake is van een dermate uitzonderlijk monument en dat er meer kerken uit het interbellum zijn die de aangehaalde cultuurhistorische waarde vertegenwoordigen en die getuigen van een ommezwaai in de kerkenbouw" geen doorslaggevend gewicht kan worden toegekend aangezien de minister voor het doen van het tweede adviesverzoek aan de RvC reeds had kunnen besluiten op basis van de beschikbare informatie. Voor de commissie staat het dan ook ongenoegzaam vast dat de kerk met pastorie een topmonument is.

blad 3/11

De commissie is van oordeel dat de minister het verzoek tot aanwijzing onvoldoende gemotiveerd heeft afgewezen. Zij adviseert de bezwaarschriften gegrond te verklaren wegens motiveringsgebrek en het bestreden besluit te herzien en te vervangen door een nieuw besluit dat is voorzien van een draagkrachtige motivering met inachtneming van hetgeen in het advies van 9 februari 2009 is overwogen.

Heroverweging
Herstel motiveringsgebrek

Ik ben het met de commissie eens dat ten aanzien van het bestreden besluit d.d. 20 september 2007 sprake is van een motiveringsgebrek. Dit motiveringsgebrek zal in het kader van de volledige heroverweging (artikel 7:11 Awb) met deze beslissing op bezwaar worden hersteld.

Wettelijk kader

Op grond van artikel 3 van de Monumentenwet 1988 kan de minister, al dan niet op verzoek van belanghebbenden, onroerende monumenten aanwijzen als beschermd monument. De wet verstaat onder monumenten onder meer alle vóór tenminste vijftig jaar vervaardigde zaken, die van algemeen belang zijn wegens schoonheid, betekenis voor de wetenschap of cultuurhistorische waarde (artikel 1, onder b, sub 1, van de Mw 1988).

Aanwijzingsbeleid

Met het bestreden besluit van 20 september 2007 is toepassing gegeven aan artikel 2 van de Tijdelijke beleidsregel 2007. In artikel 2 van de Tijdelijke beleidsregel 2007 was bepaald dat er geen monumenten worden aangewezen die zijn vervaardigd vóór 1940.

Ingevolge artikel 7:11 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) dient in bezwaar het primaire besluit volledig te worden heroverwogen, waarbij dient te worden getoetst aan de toepasselijke wettelijke voorschriften zoals die ten tijde van de heroverweging luiden (in deze zin AB 2001/334).

Vanaf 1 januari 2009 geldt de Beleidsregel aanwijzing beschermde monumenten 2009, beleidsregel van de Minister van OCW van 18 december 2008, Staatscourant 5 januari 2009, nr. 169 (hierna: Beleidsregel 2009).

In artikel 10, eerste lid, van de Beleidsregel 2009 is bepaald dat de artikelen 4 tot en met 9 niet van toepassing zijn op een monument of een archeologisch monument ten aanzien waarvan voor 1 januari 2009:

- a. een verzoek als bedoeld in artikel 3, eerste lid, van de Mw 1988, zoals dat artikellid op 31 december 2008 luidde, is ingediend,
- b. de procedure als bedoeld in artikel 3 van de Mw 1988, zoals dat artikel op 31 december 2008 luidde, is aangevangen, of
- c. door of namens de minister bij een belanghebbende dan wel door een provincie of een gemeente het gerechtvaardigde vertrouwen is gewekt dat het voornemen bestaat het monument of het archeologisch monument op grond van artikel 3 van de Mw 1988, zoals dat op 31 december 2008 luidde, aan te wijzen als beschermd monument.

In het onderhavige geval is de procedure als bedoeld in artikel 3 van de Mw 1988, zoals dat artikel op 31 december 2008 luidde, aangevangen op 1 januari 2009.

In artikel 10, tweede lid, van de Beleidsregel 2009 is bepaald dat de Tijdelijke beleidsregel aanwijzing beschermde monumenten 2007 van overeenkomstige toepassing is op een monument of een archeologisch monument als bedoeld in artikel 10, eerste lid, van de Beleidsregel 2009.

Op 1 juli 2007 is de Tijdelijke beleidsregel aanwijzing beschermde monumenten 2007, beleidsregel van de Minister van OCW van 13 juni 2007, Stcrt. 20 juni 2007, nr. 116, in werking getreden (hierna: TB 2007).

blad 4/11

In artikel 6, eerste lid, van de TB 2007 is bepaald dat de artikelen 2, 3, 4 en 5 van toepassing zijn op een monument, ten aanzien waarvan na 23 juli 2004 de aanwijzingsprocedure is gestart. In het onderhavige geval is de aanwijzingsprocedure gestart na 23 juli 2004, namelijk op 17 juli 2006.

In artikel 6, tweede lid, van de TB 2007 is bepaald dat de artikelen 2, 3, 4 en 5 niet van toepassing zijn op een monument ten aanzien waarvan vóór 23 juli 2004 door of namens de minister bij belanghebbenden dan wel provincie of gemeente het gerechtvaardigde vertrouwen is gewekt dat het zal worden aangewezen. In het onderhavige geval is dit niet van toepassing.

Op grond van artikel 2 van de TB 2007 vindt geen aanwijzing als beschermd monument plaats van gebouwde objecten die zijn vervaardigd vóór 1940. In dit geval betreft het een object dat is vervaardigd vóór 1940.

Artikel 4:84 van de Awb bepaald dat het bestuursorgaan handelt overeenkomstig de beleidsregel, tenzij dat voor één of meer belanghebbenden gevolgen zou hebben die wegens bijzondere omstandigheden onevenredig zijn in verhouding tot de met de beleidsregel te dienen doelen. In normale gevallen behoort niet van een beleidsregel te worden afgeweken.

Wat betreft de mogelijkheden om van het beleid af te wijken merk ik op dat dit slechts mogelijk is indien sprake is van te honoreren verwachtingen of van een bijzondere omstandigheid in de zin van artikel 4:84 van de Awb. Voorts is van een bijzondere omstandigheid in de zin van artikel 4:84 van de Awb sprake indien het een "bedreigd topmonument" betreft. Daarbij wordt aansluiting gezocht bij de definitie van "bedreigd topmonument", zoals deze omschreven wordt in de toelichting bij de TB 2004 en TB 2006. Zoals verwoord in de toelichting bij de TB 2004 en TB 2006 acht ik met name het advies van de RvC van groot belang waar het gaat om de beoordeling of sprake is van een bedreigd topmonument.

Anders dan het geval was bij de TB 2004 en 2006, maakt de toelichting op de TB 2007 geen melding van de uitzonderingsgrond om bedreigde topmonumenten van voor 1940 aan te wijzen. Zoals uit het advies van de commissie blijkt, laat dit echter onverlet dat het toetsingskader in deze overzichtslijst is gebleven en dus niet leidt tot een verandering van de positie van objecten die zijn vervaardigd vóór 1940.

Is sprake van een topmonument?

Thans is aan de orde of sprake is van een bijzondere omstandigheid zoals bedoeld in artikel 4:84 van de Awb, om van het beleid af te wijken. Het gaat hierbij om de vraag of de RvC terecht heeft geconcludeerd dat sprake is van een bedreigd topmonument.

Ik overweeg als volgt.

Allereerst merk ik op dat ik de commissie voor bezwaarschriften niet volg in haar advies dat genoegzaam vast staat dat sprake is van een topmonument, aangezien ik reeds vóór het tweede adviesverzoek aan de RvC op basis van de beschikbare informatie, de eigen expertise en mijn discretionaire bevoegdheid had kunnen besluiten. Juist om een zorgvuldige afweging te maken is de RvC verzoekt om het advies nader toe te lichten. In de besluitvorming wordt immers "stechts" beoordeeld op grond van welke argumenten de RvC tot het oordeel is gekomen dat sprake is van een topmonument. Dit is ook de reden geweest dat de Mw 1988 om een tweede advies is verzocht, aangezien in het eerste advies summier en in algemene bewoordingen is aangegeven dat er sprake zou zijn van een topmonument.

Voorts dien ik bij de uitoefening van mijn bevoegdheid en met inachtneming van het aanwijzingsbeleid een eigen afweging dien te maken, waarvan het advies van burgemeester en wethouders en van de RvC, onderdeel dient uit te maken. Artikel 3 van de Mw 1988 bevat een discretionaire bevoegdheid. Dit betekent dat, ook wanneer de RvC meent dat er sprake is van een topmonument, ik kan besluiten om niet aan te wijzen. In dit kader ben ik van mening dat, gelet op het stringente aanwijzingsbeleid, er

blad 5/11

sprake moet zijn van een monument met een duidelijke meerwaarde, dus van een topmonument, wil ik in aanwijzing van het stringente aanwijzingsbeleid tot aanwijzing kunnen overgaan.

Het advies van de RvC vind ik in dit geval onvoldoende krachtig om het object als topmonument te kwalificeren en om van mijn terughoudend aanwijzingsbeleid af te wijken. Ik overweeg hiertoe als volgt, waarbij ik inga op de bezwaarschriften, het advies van de RvC en de door de Stichting Erfgoed Kaatsheuvel ter zitting overlegde contra-expertise "Analyse en waardering Jozefkerk te Kaatsheuvel van C.H. de Bever" door Gerrit Vermeer, Don Rackham en Bernadette van Hellenberg Hubar (hierna: Analyse).

In de TB 2007 is niet omschreven wat een (bedreigd) topmonument is. Dit stond beschreven in de toelichting bij de Tijdelijke beleidsregel 2004. Bij de beoordeling of sprake is van de uitzonderingsgrond van een bedreigd topmonument wordt daarom ook vraagstuk van de TB 2004.

In de toelichting van de TB 2004 wordt een topmonument als volgt omschreven:

Er is sprake van een topmonument als het monument "vanwege zijn schoonheid, betekenis voor de wetenschap of cultuurhistorische waarde en daarbij kan worden aangemerkt als een nationaal of internationaal erkend kenmerkend monument van de Nederlandse architectuur, stedenbouw, landinrichting of ruimtegebonden kunst. De desbetreffende objecten, complexen, structuren of gebieden moeten een onmisbare "ijkwaarde" hebben ten opzichte van het overige bouwbestand: zij moeten toonaangevend zijn voor de belangrijkste strekkingen in de architectuur, stedenbouw, landinrichting of ruimtegebonden kunst. Tot de hier bedoelde monumenten behoren in ieder geval die monumenten die reeds een nationaal of internationaal erkende positie in de vakliteratuur hebben verworven.

Met het eerste gedeelte is aansluiting gezocht bij artikel 1, onder b, sub 1, van de Mw 1988. Volgens dit artikel wordt verstaan onder monumenten: "alle vóór tenminste vijftig jaar vervaardigde zaken welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde".

Dit kan vervolgens nog nader uitgewerkt worden in de MSP-criteria, waarmee het monument wordt getoetst aan:

- a. cultuurhistorische waarden,
- b. architectuurhistorische waarden,
- c. ensemble/stedenbouwkundige waarden,
- d. gaafheid/herkenbaarheid,
- e. zeldzaamheid.

De belangrijkste waarden voor selectie zijn de waarden a, b en c. Alleen op basis van gaafheid of zeldzaamheid wordt niet geselecteerd; deze eigenschappen moeten dan ook in verband met a, b of c worden gezien.

Toets algemeen belang: positief

Door het object te toetsen aan de genoemde MSP-criteria a.-c. met inachtneming van d. en e. moet worden geconstateerd dat het onderhavige object (kerk met pastorie) aan deze criteria voldoet en derhalve als monumentwaardig en "van algemeen belang" moet worden beschouwd, zoals de Mw 1988 dit voorschrijft. Dit is ook in het MIP/MSP reeds gedaan; het oordeel was inhoudelijk positief. Het niet aanwijzen gebeurde destijds niet op inhoudelijke gronden.

Toets topmonument: negatief

Dat het object van algemeen belang kan worden beschouwd betekent niet dat het om een topmonument gaat. Die lat ligt immers hoger: de beoordeling van de criteria a.-e. moeten het monument boven het algemene belang uit tillen tot een "topmonument". Er moet daarbij voldaan worden aan de kwalificatie nationaal of internationaal erkend kenmerkend monument van de Nederlandse architectuur, stedenbouw, landinrichting of ruimtegebonden kunst waarbij de ijkwaarde

blad 6/11

ten opzichte van het overige bouwbestand van groot belang is en een erkende positie in de vakliteratuur reeds verworven is.

Bij een positief advies van de RvC ("topmonument") wordt bezien op basis van welke argumenten de RvC tot het positieve oordeel kwam en of dit inderdaad voldoet in het licht van het uitermate terughoudende aanwijzingsbeleid voor het tijdvak 1850-1940. Het uitgangspunt is immers: niet aanwijzen.

Geconstateerd moet worden dat het object niet voldoet aan de vereisten voor een "topmonument". Hiertoe overweeg ik als volgt.

De ijkwaarde wordt bereikt door gebouwen die toonaangevend, dat wil zeggen leidend, zijn voor de belangrijkste architectuurstromingen. Het onderhavige object is wel kenmerkend voor de architectuurstroming van de traditionalistische bouwkunst en de oplossingen die architecten vonden voor het nieuwe vraagstuk dat de Christocentrische liturgie bood. **Zij was in deze ontwikkeling echter niet toonaangevend, maar trendvolgend, waardoor de vereiste ijkwaarde er in beginsel niet aan kan worden toegekend.**

Met betrekking tot de kwalificatie nationaal of internationaal erkend kenmerkend monument van de Nederlandse architectuur, stedenbouw, landinrichting of ruimtegebonden kunst wil ik het volgende opmerken, waarbij ik inga op de punten zoals verwoord in het advies van de RvC, de aanvraag, bezwaarschriften en in de Analyse (steeds in cursief onder nrs. 1-10).

Ik volg hierbij de zelfde systematiek als de Handleiding MSP voorschrijft (hiervoor genoemde criteria a.-e.), die een waarderingsstelsel op drie niveaus hanteert (+, + en +/-) om per hoofdwaaarde nadere specificaties aan te geven. Daarbij moet worden vermeld dat de Analyse veel aparte "+"-verdeelde heeft voor waarderungen die zeer met elkaar samenhangen; bijvoorbeeld van Evers, Vitruvius en Cuyper met uitleg = 3 maal +. Maar dergelijke invloeden zijn niet uitzonderlijk, al leiden ze bij elke architect tot een onder, soms vernieuwend resultaat, wat in de Analyse tot een vierde positieve waardering leidt voor feitelijk hetzelfde onderwerp, dat we kunnen samenvatten tot verwerking, creativiteit en vernieuwing door een architect, die uiteraard voortbouwt op wat hij leert, ziet, verwerkt van grote meesters vóór hem. Zo ontstaan dubbele waarderungen; in de toelichting van de Analyse wordt daar terecht ook reeds op gewezen.

Cultuurhistorische waarde

1. (verzoeker/bezwaarde en Analyse) Het complex heeft cultuurhistorische waarde als uitdrukking van de traditionele rooms-katholieke geloofsbeleving in het interbellum. (Analyse) De kerk als stedenbouwkundig middelpunt is typerend voor het interbellum, waarin de kerk een leidende rol probeerde te spelen in het maatschappelijk leven (p. 14). De kerk is een getuige van de toenmalige ontwikkeling in de geloofsbeleving, waarin Christus meer centraal kwam te staan. De kerk is daarvan een vroege getuige.
2. (verzoeker/bezwaarde) Het complex had een bijzondere religieuze waarde bij de aanwijzing door Rome als basiliek. De basiliek was het prototype van de vroegchristelijke gebedsruimte. De Jozefkerk is er in ons land een schaarse eigentijdse vertaling van.

ad 1.

De onder punt 1 gegeven waardering moet worden onderschreven. De geloofsbeleving in het interbellum onderging belangrijke wijzigingen; dit leidde tot heroverwegingen over positie, vormgeving en inrichting van het kerkgebouw, mede met het oog op de liturgie. Van de beschrijving vinden we ook een brede neerslag in de eigentijdse literatuur. Er wordt gezocht naar vormgeving die het beste voldeed aan de gebruikseisen die worden gesteld door de diverse plechtigheden van reguliere liturgie tot doop, deelname aan de mis door kinderen, biecht en dergelijke. De kerk wordt Christocentrischer; open ruimte met vrij zicht op het altaar. Dit leidt tot gebouwen met brede middenschepen, waardoor de gelovigen niet meer in de zijbeuken achter pijlers verscholen zitten. Daarbij is veelal inspiratie gezocht bij vroegchristelijke en ook romaanse vormen. Het solide kerktype van de vroegchristelijke basilica wordt een gebruikelijke uitgangsvorm.